

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

**ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΘΕΩΡΙΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**

ΑΘΗΝΑΙ 1969

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από τὸ 1821, ποὺ εἰδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, στὸ Παρίσι, τὸ πρῶτο Θεωρητικὸ ἔργο τῆς σύγχρονης Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἡ γνωστὴ “Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς”, τοῦ Μαδυτίου Χρυσάνθου, ὡς σήμερα, πολλές δεκάδες παρόμοιων ἔργων τυπώθηκαν, καὶ τὸ καθένα μὲ τὸν δικό του τρόπο συνέβαλε στὴν καλλιέργεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς τέχνης.

Σταθμό, ἀναφισθήτητα, στὴν ἑκδοση τῶν μουσικοθεωρητικῶν αὐτῶν ἔργων ἀποτέλεσε ἡ “Θεωρητικὴ Διδασκαλία”, τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, ἡ ὅποια ἔκεκαθάρισε πολλὰ ἀμφισβητούμενα σημεῖα τῶν παλῆων Δασκάλων. Ἡ “Διδασκαλία”, αὐτὴ ἀποτέλεσε τὴν βάση τῆς διδασκαλίας τῆς θεωρίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς στὰ Ὡδεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ (1904), ποὺ ἔγκαταστάθηκε στὴν Ἑλλάδα ὁ σοφὸς θεωρητικὸς αὐτῆς ἀείμνηστος Κων)νος Ψάχος (+1949).

Μὲ βάση τὴν ἔργασίαν αὐτὴ καταρτίστηκε καὶ ἡ παροῦσα “Στοιχειώδης Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς”, ἡ ὅποια διαφέρει ἀπὸ τὶς ἄλλες, ποὺ προηγήθηκαν στὸ ὅτι προσπαθεῖ μὲ λίγα λόγια καὶ μὲ εὐληπτη γλῶσσα νὰ ἐμπεδώσῃ στὸ μυαλὸ τοῦ σπουδαστὴ ἔκεκαθαρισμένη τὴν θεωρία της, ὅπως καταστάλαξε σήμερα. Δὲν ἀποτελεῖ, ἐπομένως, παρὰ στοιχειώδες διδακτικὸ βιβλίο πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῶν Ὡδείων, τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν καὶ κάθε φιλομούσου.

Γιὰ ζητήματα ἀνώτερης μουσικολογίας καὶ, προπαντὸς, θεωρητικοϊστορικῆς ὑφῆς, ἔχει πολλὰ, ἀσφαλῶς, νὰ πη ἡ σύγχρονη Ἑλληνικὴ ἔρευνα καὶ θὰ τὰ πη, ὅσο κι' ἄν ἔξακολουθήσῃ νὰ στηρίζεται στὶς δυνάμεις της, μιὰ καὶ οἱ ἀρμόδιοι δείχνουν μὲ τὴν στάση τους πώς “Οὐ φροντὶς Ἰπποκλείδη,,.

Κι' ὅσο κι' ἄν οἱ πολλοὶ περιμένουν τὰ φῶτα ἀπὸ τὴν Δύση θὰ ἀντιληφθοῦν στὸ τέλος ὅτι τὸ φῶς ἔχει κοιτίδα τὴν Ἀνατολὴ.

ΑΠ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ

‘Ορισμός — Διαιρεση

Μουσική είναι ή τέχνη τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἥχων.

Διαιρίνεται 1) Ἀνάλογα μὲ τὸ ἀντικείμενο στὸ ὅποιον ἀναφέρεται σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες : **Θρησκευτική** καὶ **κοσμική**.

2) Ἀνάλογα μὲ τὰ ὑλικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ σὲ **φωνητικὴ** καὶ **δργανικὴ**.

3) Ἀνάλογα μὲ τὸν τεχνικὸν τρόπο τῆς ἀναπτύξεώς της σὲ **μονόφωνη** καὶ **πολυφωνικὴ**.

4) Ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο ποὺ ἀναπτύχτηκε, σὲ **δυτικὴ** (**Εὐρωπαϊκὴ**) καὶ **ἀνατολικὴ** (**Βυζαντινὴ**) καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες κατηγορίες.

Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ

Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ λέγεται ἡ μουσικὴ πού χρησιμοποιεῖται στὴν Ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Πήρε τὴν ὀνομασία **Βυζαντινή**, ἐπειδὴ ἀναπτύχτηκε στὸ Βυζάντιο κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ Ἐκκλησιαστική, ἐπειδὴ κύριος σκοπός της είναι ἡ χρησιμοποίησή της στὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴν Θεία Λατρεία.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ χρησιμοποιεῖ ὡς γραφὴ (**σημειογραφία, παρασημαντικὴ**) διάφορα σημάδια, ποὺ ὅλα γενικὰ λέγονται **χαρακτῆρες**.

Οἱ χαρακτῆρες αὐτοὶ ἀποδίδουν τὶς τρεῖς χαρακτηριστικὲς ἴδιοτητες τῶν ἥχων : **δξύτητα, ἔνταση, χρονικὴ διάρκεια**, γι’ αὐτὸ καὶ διαιροῦνται σὲ τρεῖς ἀνάλογες κατηγορίες.

1) Χαρακτῆρες ποσότητος

Χαρακτῆρες ποσότητος λέγονται αὐτοὶ ποὺ δείχνουν τὸ ποσὸν τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως (δξύτητα). Είναι δέκα, ὑποδιαιροῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες καὶ ἔχουν τὰ ἑξῆς σχήματα, δνόματα καὶ ἐνέργεια :

α' κατηγορία

χαρακτήριος ισότητος ↙ ισον

δηλώνει ισότητα

β' κατηγορία χαρα-
κτήρες άναβάσεως

— δλίγον	δείχνει άνάβαση	1 φωνῆς
— πεταστὴ	» » 1 »	
“ κεντήματα	» » 1 »	
‘ κέντημα	» » 2 φωνῶν	
↖ ύψηλὴ	» » 4 »	
→ ἀπόστροφος	» κατάβαση	1 φωνῆς
↗ ύπορροὴ	» » 2 φωνῶν	συνεχῶς
↙ ἐλαφρὸν	» » 2 φωνῶν	ὑπερβατῶς
↖ χαμηλὴ	» » 4 φωνῶν	ὑπερβατῶς

Σύνθεση τῶν χαρακτήρων

Οι χαρακτήρες ποσότητος συνθέτονται κατὰ διαφόρους τρόπους, γιὰ νὰ ύποδηλώσουν κάθε άνάβαση καὶ κατάβαση. Σὲ μερικὲς συνθέσεις δρισμένοι χαρακτήρες χάνουν τὴν ἀξία τους, ἐνῶ στις ὑπόλοιπες λαβαίνονται ὅλοι ὑπ' ὄψιν.

Ο ἐπόμενος πίνακας δείχνει τὴν σύνθεση τῶν χαρακτήρων ποσότητος καὶ τὴν ἐνέργειά τους ἀπὸ μία φωνὴ ἔως δικτὺ.

α) Πίναξ συνθέσεως χαρακτήρων άναβάσεως.

—, “, ↗	δείχνουν άνάβαση μιᾶς φωνῆς	
—, —, ↗	» » δύο φωνῶν	
—, —, ↗	» » τριῶν »	
—, —, ↗	» » τεσσάρων »	
—, —, ↗	» » πέντε »	
—, —, ↗	» » ἕξη »	
—, —, ↗	» » ἑπτά »	

β) Πίναξ συνθέσεως χαρακτήρων καταβάσεως

- δείχνει κατάβαση μιᾶς φωνῆς
↗ » » δύο φωνῶν συνεχῶς
↪ » » » » ύπερβατῶς
⇒ » » τριῶν » »
↑ » » τεσσάρων φωνῶν ύπερβατῶς
↑↑↑↑ » » πέντε » »
↑↑↑↑ » » ἔξη » »
↑↑↑↑ » » ἑπτὰ » »

‘Υπάρχουν καὶ συνθέσεις στὶς ὁποῖες ἐκφωνοῦνται ὁ ἕνας χαρακτήρας μετὰ τὸν ἄλλο :

↔ = «—, —=», ↘=↖, ↗=↖», ↙=↖»,

↔ = ←→, ↗ = →→

Στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις τὸ ὀλίγο μπαίνει ἀπλῶς γιὰ στήριγμα

↔, ↘, ↗, ↙, ↛ κ.λ.π.

Τὸ ἕδιο καὶ ἡ πεταστὴ ↔, ↙, ↛ κ.λ.π.

2) Χαρακτῆρες χρόνου

Κάθε χαρακτήρας περικλείει μέσα του χρονικὴ διάρκεια (ἀξία) μιᾶς χρονικῆς μονάδος (ἐνὸς χρόνου). Τὴν διάρκειά του αὐτὴ μποροῦμε νὰ τὴν αὐξήσουμε ἢ νὰ τὴν ἐλλατώσουμε προσθέτοντας ἄλλους χαρακτῆρες ποὺ τοὺς δυνομάζουμε χαρακτῆρες χρόνου.

‘Υποδιαιροῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες : Αὐξάνοντες, διαιροῦντες καὶ μικτούς.

α) Αύξάνοντες είναι :

Τὸ κλάσμα	⌚	προσθέτει	ἔνα	χρόνο
ἡ ἀπλῆ	-	»	»	»
ἡ διπλῆ	..	»	δύο	χρόνους
ἡ τριπλῆ	...	»	τρεῖς	»

β) Διαιροῦντες είναι :

Τὸ γοργὸν ρ̄ ἐνώνει δύο χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτὸν καὶ τὸν προηγούμενο.

Τὸ δίγοργον ρ̄̄ ἐνώνει τρεῖς χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτόν, τὸν προηγούμενο καὶ τὸν ἐπόμενο.

Τὸ τρίγοργον ρ̄̄̄ ἐνώνει τέσσερεις χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτόν, τὸν προηγούμενο καὶ τοὺς δύο ἐπομένους.

Παρεστιγμένα γοργὰ καὶ δίγοργα.

Όταν θέλουμε νὰ διαιρέσουμε ἄνισα τὴν χρονικὴ μονάδα βάζουμε μιὰ τελεία (στιγμὴ) στὸ πλαϊ τοῦ γοργοῦ ἢ τοῦ διγόργου. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ χρονικὴ μονάδα μοιράζεται ἄνισα, ως ἔξης :

↔ ↔ =	1/2	1/2
↔ ↔ =	3/4	1/4
↔ ↔ =	1/4	3/4
↔ ↔ ↔ =	1/3	1/3
↔ ↔ ↔ =	1/2	1/4
↔ ↔ ↔ =	1/4	1/2
↔ ↔ ↔ =	1/4	1/4

Στὸ τρίγοργο ἡ ταχύτης του δὲν ἐπιτρέπει τέτοιες διακρίσεις.

Συνεχές έλαφρόν.

Στὸ σύμπλεγμα $\curvearrowleft \curvearrowright$ ποὺ λέγεται **συνεχές έλαφρόν** τὸ έλαφρὸ
χάνει τὴ μία του φωνὴ (κατεβαίνει δηλαδὴ μία φωνή ἀντὶ γιὰ δύο) καὶ
ἡ ἀπόστροφος ἐκτελεῖται σὰν νὰ ἔχῃ γοργὸ (ένωμένη δηλαδὴ σὲ ἔνα
χρόνο μὲ τὸν προηγούμενο χαρακτῆρα) $\curvearrowleft \curvearrowright = \curvearrowleft \curvearrowright$

Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ἀπόστροφος δὲν παίρνει ιδιαίτερη συλ-
λαβὴ (ἔνσημη συλλαβὴ) ἀλλὰ συνεχίζει τὴν προηγούμενη $\curvearrowleft \curvearrowright$
γ) **Μικτοὶ εἶναι :** $Ku \rho_L$

Τὸ **ἀργὸν** γ Γράφεται σ' αὐτὴ μόνο τὴν μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\gamma}{\gamma}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως κλάσμα τοῦ ὀλίγου

$$\curvearrowleft \frac{\gamma}{\gamma} = \curvearrowleft \gamma \gamma$$

Τὸ **δίαργον** η Γράφεται στὴν ίδια μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\eta}{\eta}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως διπλῆ τοῦ ὀλίγου

$$\curvearrowleft \frac{\eta}{\eta} = \curvearrowleft \eta \eta$$

Τὸ **τριάργον** ζ Γράφεται στὴν ίδια μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\zeta}{\zeta}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως τριπλῆ τοῦ ὀλίγου

$$\curvearrowleft \frac{\zeta}{\zeta} = \curvearrowleft \zeta \zeta$$

3) **Χαρακτῆρες ποιότητος ἢ ἔκφράσεως.**

Χαρακτῆρες ποιότητος λέγονται αὐτοὶ, ποὺ δίνουν ἔνα ιδιαίτερο
τρόπο ἔκφράσεως (**ποιὸν**) στοὺς φθόγγους. Εἶναι ἔξη καὶ διαιροῦνται
σὲ δύο κατηγορίες **τονικούς** καὶ **καλλωπιστικούς**.

Τονικοὶ εἶναι ἡ **βαρεία** \backslash καὶ τὸ **ψηφιστὸν** \curvearrowright

Καλλωπιστικοὶ τὸ **ἀντικένωμα** \curvearrowleft , τὸ **διμαλόν** \curvearrowright , ὁ
σύνδεσμος ἢ **ἕτερον** \curvearrowleft καὶ τὸ **ἐνδόφωνον** $\curvearrowleft \omega \curvearrowright$ "Ολοι γράφον-

ται κάτω άπό τους χαρακτήρες ποσότητος έκτος άπό τὴν **βαρεῖα** ποὺ γράφεται μπροστά.

‘Η **βαρεῖα** γράφεται μπροστά άπό ἔνα χαρακτῆρα ποσότητος καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ μὲ βαρύτητα (τονισμό, ἔνταση) δ χαρακτῆρας αὐτός.

Τὸ **ψηφιστόν**, γράφεται κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα ποσότητος καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ πιὸ ἔντονα ὁ χαρακτῆρας αὐτός.

Τὸ **ἀντικένωμα** γράφεται μὲ δύο τρόπους 1) μόνο του κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα καὶ ἀπαιτεῖ νὰ τροφερθῇ δ φθόγγος του μὲ μιὰ στιγμιαία ἔνταση στὴ φωνή καὶ 2) μὲ ἀπλῆ άπὸ κάτω καὶ στήν συνέχεια κατιόντα χαρακτῆρα μὲ γοργὸν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ δ ἐπόμενος χαρακτῆρας τέλεια ἐνομένος, σὰν κρεμασμένος.

Τὸ **δμαλόν**, γράφεται κάτω άπὸ ἔνα χαρακτῆρα ποὺ ἔχει **κλάσμα** ἢ ἀνάμεσα σὲ δυὸ χαρακτῆρες, ποὺ δ δεύτερος ὑποχρεωτικὰ εἰναι τὸ **ἴσο** καὶ ἀπαιτεῖ νὰ γίνη ἔνας τραχὺς κυματισμὸς ἀνάμεσα χαρακτῆρος καὶ κλάσματος, στήν πρώτη περίπτωση καὶ ἀνάμεσα τῶν δύο χαρακτήρων στήν δεύτερη.

‘Ο **σύνδεσμος**, γράφεται μὲ δύο τρόπους 1) ἀνάμεσα σὲ δύο χαρακτῆρες καὶ ἀπαιτεῖ νὰ γίνη ἔνας ἐλαφρὸς κυματισμὸς τῆς φωνῆς κατὰ τὴν διαδοχὴ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν χαρακτήρων καὶ 2) κάτω άπὸ ἔνα χαρακτῆρα ποὺ ἔχει **διπλῆ** ἢ **τριπλῆ**, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἀπόλυτα ἐνωμένες τὶς πρόσθετες χρονικὲς μονάδες.

Τὸ **ἐνδόφωνον**, χρησιμοποιεῖται μόνο στὰ **κρατήματα** (**τεριρέμ**) κάτω άπὸ χαρακτῆρα πού ἔχει συλλαβὴ ἢ δοπία τελειώνει σὲ μ ἢ ν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ δ φθόγγος του μὲ κλειστὸ τὸ στόμα.

Διαφορὰ ἐκδοχῆς (ἐντονότητος) τῶν χαρακτήρων καὶ καταχρηστικοὶ χαρακτῆρες ποιότητος

“Ολοι οἱ χαρακτῆρες ποιότητος προφέρονται χωρὶς καμμιὰ ἴδιαίτερη διάκριση, ἔκτος 1) άπὸ τὰ **κεντήματα** καὶ τὴν **ὑπορροή**, ποὺ προφέρονται πιὸ ἥπια (μαλακώτερα) κι’ αὐτὸ γιατὶ δὲν παίρνουν ποτὲ ἴδιαίτερη συλλαβὴ ἀλλὰ συνεχίζουν τὸ φωνῆν ἢ τὴν δίφθογγο τῆς προηγουμένης, καὶ 2) τὴν **πεταστὴ** ποὺ ἀπαιτεῖ στήν ἐκτέλεσή της ἔνα κυματισμὸ ἀνάλογο μὲ τοῦ δμαλοῦ. Ο χαρακτηριστικὸς αὐτὸς

κυματισμὸς τῆς πεταστῆς κάνει ὥστε νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ πεταστή, καταχρηστικά, καὶ σὰν χαρακτῆρας ποιότητος κάτω ἀπὸ τὸ ἵσον καὶ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες, χωρὶς νὰ λαβαίνεται ὑπ’ ὅψη ἡ ἐνέργεια της ὡς ποσοτικοῦ χαρακτῆρος. Ἀνάλογη θέση παίρνει καὶ τὸ δλίγον κάτω ἀπὸ τὸ ἵσον γιὰ νὰ χρησιμέψῃ καταχρηστικὰ σὰν χαρακτῆρας τονισμοῦ, χωρὶς πάλι νὰ λαβαίνεται ὑπ’ ὅψη ἡ ποσοτική του ἐνέργεια.

Π ΕΡΙ Η ΧΩΝ

‘Ορισμὸς — Διαιρεση.

ΤΗΧΟΣ εἶναι πορεία μέλους κατὰ ώρισμένους νόμους. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια οἱ ἥχοι εἶναι δκτῷ. Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πλάγιος πρώτου, πλάγιος δευτέρου, πλάγιος τρίτου ἢ βαρὺς καὶ πλάγιος τετάρτου.

Διαιροῦνται σὲ κυρίους καὶ πλαγίους. Κύριοι εἶναι οἱ: Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πλάγιοι οἱ ὑπόλοιποι (πλάγιος πρώτου, πλάγιος δευτέρου, βαρὺς καὶ πλάγιος τετάρτου).

Συστατικὰ — Γνωριστικά.

Σὲ κάθε ἥχῳ διακρίνουμε τέσσερα συστατικά. Ἀπήχημα, κλίμακα, δεσπόζοντες φθόγγους καὶ καταλήξεις. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ τέσσερα ἡ κλίμακα καὶ οἱ δεσπόζοντες φθόγγοι μπορεῖ νὰ εἶναι κοινοὶ ἀνάμεσα σὲ δύο ἢ καὶ περισσότερους ἥχους. “Οχι δύως καὶ τὸ ἀπήχημα καὶ οἱ καταλήξεις. Γι’ αὐτὸ τὰ δύο αὐτὰ λέγονται γνωριστικά.

Ἀπήχημα εἶναι μιὰ σύντομη μουσικὴ φράση, ἡ δποία ψέλνεται πρὶν ἀπὸ κάθε μελωδία σιὸ ἥχητικὸ διάγραμμα τοῦ ἥχου στὸν ὄποιον ἀνήκει καὶ στὸν φθόγγο τῆς βάσης του, γιὰ νὰ χρησιμέψῃ ὡς προετοιμασία του. Λέγεται καὶ προήχημα καὶ ἐνήχημα. Στὴν παληὰ Βυζαντινὴ μουσικὴ ψαλλόταν μὲ ἔναν ἀπὸ τοὺς πολυσύλλαβους φθόγγους της (ἄννανες, νεανὲς κ.λ.π.)

Κλίμακας εἶναι ἡ συνεχὴς διαδοχὴ δκτῷ φθόγγων, ποὺ περικλεί-ουν ἀνάμεσά τους ἐπτὰ διαστήματα, τὰ δποῖα δλα μαζὶ ἀναλύονται, σχηματικὰ σὲ ἑβδομῆντα δύο ἵσα ἀκουστικὰ τμήματα. Κάθε κλίμακας διαιρεῖται σὲ δύο δμοια τμήματα, ἀπὸ τέσσερεις φθόγγους τὸ καθένα

(τετράχορδα), τὰ ὁποῖα χωρίζονται μεταξύ τους μὲ ἔνα διάστημα (μείζων διαζευκτικὸς τόνος). Κάθε τετράχορδο περικλείει τριάντα τριήματα.

Δεσπόζοντες φθόγγοι είναι οἱ φθόγγοι (2—3 σὲ κάθε ἥχο) οἱ ὁποῖοι ἐπαναλαμβάνονται ποιὸ συχνὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἀποτελοῦν τοὺς πόλους γὺρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους πλέκεται ἡ μελωδία.

Καταλήξεις είναι οἱ στερεότυποι τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους τελειώνουν οἱ μουσικὲς φράσεις καὶ ὀλόκληρη ἡ μελωδία. Διακρίνονται σὲ **ἀτελεῖς, ἐντελεῖς καὶ τελικές**.

Οἱ **ἀτελεῖς** γίνονται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μέλους σὲ ἔναν ἀπὸ τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν φθόγγο τῆς βάσης του), καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὶς ἄνω τελεῖες.

Οἱ **ἐντελεῖς** γίνονται πάλι κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μέλους, ἀλλὰ στὸν φθόγγο τῆς βάσεως καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὶς τελεῖες καὶ οἱ **τελικὲς** γίνονται στὸ τέλος τοῦ μέλους καὶ στὸν φθόγγο τῆς βάσεως. Οἱ τελευταῖες αὐτὲς ὑποδιαιροῦνται σὲ **συνήθεις** ἢ **ἀπλῶς τελικές**, ὅταν ἀκολουθῇ ἄλλο μέλλος καὶ **ἐντελῶς τελικές**, ἢ **τελικὲς πρὸς παῦσιν**, ὅταν παύῃ ἡ ψαλμωδία καὶ ἀκολουθεῖ αἴτηση, ἐκφώνηση, ἀνάγνωσμα κ.λ.π.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΩΝ

Σύνολον ἥχων τῶν ὁποίων τὰ τετράχορδα (καὶ ἐπομένως καὶ οἱ κλίμακες) ἀποτελοῦνται ἀπὸ διαστήματα τοῦ αὐτοῦ ἢ συγγενικοῦ εἶδους ἀποτελοῦν γένος. Ὑπάρχουν τρία γένη. **Διατονικό, χρωματικό καὶ ἐναρμόνιο.** Στὸ διατονικὸ ἀνήκουν οἱ ἥχοι Α', Δ', πλάγιος Α' καὶ πλάγιος Δ'. Στὸ χρωματικὸ δ' Β' καὶ δ' πλάγιος Β' καὶ στὸ ἐναρμόνιο δ' Γ' καὶ δ' βαρύς. Τὸ τετράχορδο τοῦ διατονικοῦ γένους περιέχει ἔνα μείζονα, ἔναν ἐλάσσονα καὶ ἔναν ἐλάχιστο. Τοῦ χρωματικοῦ ἔναν ὑπερμείζονα καὶ δύο περίπου ἡμιτόνια καὶ τοῦ ἐναρμονίου δύο μείζονες καὶ ἔνα ἡμιτόνιο (συμπίπτει μὲ τὴν μείζονα κλίμακα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς).

ΠΕΡΙ ΜΕΛΩΝ

"Ολα τὰ ἄσματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς κα-

λοῦνται μέλη. Διακρίνονται σὲ είρμολογικά, στιχηραρικά καὶ παπαδικά.

Είρμολογικά είναι τὰ ποιὸ σύντομα, στὰ δόποῖα κάθε συλλαβή ἀντιστοιχεῖ σὲ μιά, συνήθως, χρονική μονάδα (ἕνα χρόνο). Ὄνομάσθηκαν ἔτσι γιατὶ σ' αὐτὰ ἀνήκουν πρὸ πάντων οἱ «είρμοι» τῶν κανόνων. Ἐπὶ πλέον ἀνήκουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα σύντομα μέλη (ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα, ἔξαποστειλάρια, σύντομες δοξολογίες κ.λ.π.).

Στιχηραρικά είναι τὰ λίγο ἀργά, στὰ δόποῖα κάθε συλλαβὴ ἀντιστοιχεῖ σὲ δυό, συνήθως, χρονικές μονάδες (χρόνους). Ὄνομάστηκαν ἔτσι γιατὶ σ' αὐτὰ προηγοῦνται στίχοι. Τέτοια είναι ὅλα τὰ ἴδιομελα, τὰ δοξαστικά, τὰ ἀργὰ κεκραγάρια καὶ πασαπνοάρια, οἱ ἀργὲς δοξολογίες κ.λ.π.

Παπαδικά είναι τὰ πολὺ ἀργά, στὰ δόποῖα κάθε συλλαβὴ ἀντιστοιχεῖ σὲ δλόκληρη μουσικὴ φράση. Ὄνομάστηκαν ἔτσι γιατὶ ψέλνονται γιὰ νὰ καλύπτουν διάφορες λειτουργικὲς ἀνάγκες τοῦ Ἱερέως (μυστικὴ ἀνάγνωση εὐχῶν, Θεία Κοινωνία ἱερέων κλπ.) Τέτοια είναι τὰ **Χερουβικά**, τὰ **Κοινωνικά** καὶ ὅλα τὰ ἀρχαῖα μέλη ποὺ λέγονται μαθήματα.

Σημείωση. Τὰ είρμολογικά καὶ στιχηραρικά ὑποδιαιροῦνται σὲ σύντομα καὶ ἀργά. Τὰ ἀργὰ είρμολογικά συμπίπτουν, χρονικά, μὲ τὰ σύντομα στιχηραρικά καὶ τὰ ἀργὰ στιχηραρικά μὲ τὰ παπαδικά. Διακρίνονται ὅμως τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ δεύτερα 1) γιατὶ ἀκολουθοῦν τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις τοῦ εἰδους τους καὶ 2) γιατὶ ψέλνονται μὲ συνεπτυγμένο ρυθμό.

ΕΠΕΙΣΑΚΤΑ ΜΕΛΗ

Ἐπείσακτα μέλη ἢ **ἐπεισαγωγικά** είναι ἐκεῖνα τὰ δόποῖα ἐνῶ ἀνήκουν σὲ ἔναν ἥχο ψέλνονται, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος, σὲ ἄλλον Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ σημειώνεται μὲ τὴν ἀνάλογη φθορὰ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν **μαρτυρία**. Τέτοια μέλη είναι:

1) **Στὸν Α'** ἥχο : Τὸ κάθισμα «Τὸν Τάφον Σου, Σωτῆρ» (καὶ ὅσα ψέλνονται πάνω σ' αὐτὸν [προσόμοια]), τὸ δόποῖο ψέλνεται

σὲ Β' ἥχο καὶ μάλιστα στὴν παληὰ βάση τοῦ Α' ἥχου, **Κε** (**παραχορδή**).

2) **Στὸν Δ' ἥχο**: α) Τὸ κάθισμα «Κατεπλάγη Ἰωσὴφ» (καὶ τὰ προσόμοιά του), τὸ δόποῖο ψέλνεται σὲ πλάγιο Β' ἥχο, β) Τὸ κάθισμα «Οὐ ψωθείες» (καὶ τὰ προσόμοιά του), τὸ δόποῖο ψέλνεται σὲ Β' ἥχο.

3) **Στὸν Β' ἥχο**: "Ολα τὰ είρμολογικά του μέλη (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ Κύριε», τὰ ἀπολυτίκια, κοντάκια καθίσματα καὶ ἔξαποστειλάρια), τὰ δόποια ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἥχο.

4) **Στὸν πλάγιο Β' ἥχο**: "Ολα τὰ είρμολογικά του, (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ Κύριε» καὶ τὴν σύντομη Δοξολογία), τὰ δόποια ψέλνονται σὲ Β' ἥχο.

ΠΕΡΙ ΦΘΟΡΩΝ

Φθορὰ εἶναι ἡ ἄλλοιώση τοῦ μέλους κατὰ γένος, ἥχο, φθόγγο καὶ σύστημα. Ἡ ἄλλοιώση αὐτὴ σημειώνεται μὲ σημάδια ποὺ λέγονται κι' αὐτὰ φθορές. Μὲ μιὰ φθορὰ μποροῦμε νὰ ἄλλοιώσουμε σᾶλα μαζὶ (γένος, ἥχο, φθόγγο, σύστημα) ἢ μερικά.

Οἱ φθορές εἶναι 13. Ὁκτὼ διατονικές, τέσσερεις χρωματικές καὶ μία ἐναρμόνια.

1) Διατονικές

Ω	ϙ	Ξ	ϙ	ϙ	ϙ	δ	Ξ	Ω
Nη	Pa	Bou	Ga	Di	Ke	Zo	Nη	

2) Χρωματικές α) Β' ἥχου

Bou.	Di.	Zo	Pa.	Ga.	Ke	Nη
------	-----	----	-----	-----	----	----

β) Πλαγίου Β' ἥχου

Pa,	Ga,	Ke,	Nη	Bou,	Di,	Zo
-----	-----	-----	----	------	-----	----

3) Ἐναρμόνιες

ϙ	ϙ	ϙ
Ga,	Zo,	Bou

"Οταν μεταφερόμαστε ἀπὸ γένος, ἥχο κλπ, λέγεται δέση· ὅταν ἐπανερχόμαστε λέγεται λύση.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ φθορὰ μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ συνέχεια καὶ ἄλλη,

καὶ ἄλλη· θὰ λυθοῦν ὅμως ὅλες μὲν μία. Ἡ δέση καὶ ἡ λύση πρέπει νὰ γίνωνται σὲ φθόγγο κοινὸ τοῦ ἥχου ποὺ βρισκόμαστε καὶ τοῦ ἥχου ποὺ πηγαίνουμε γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται ἀμφιβολίες.

ΠΕΡΙ ΧΡΟΩΝ

Χρόα είναι φθορά μὲν περιορισμένη ἐνέργεια. Ἀλλοιώνει (χρωματίζει) ώρισμένους φθόγγους, χωρὶς νὰ προσδιορίζῃ ώρισμένον ἥχο.

Οἱ χρόες είναι πέντε: **Ζυγός** ♂, **Κλιτὸν** ♂, **Σπάθη** ♀,

Διαρκῆς δίεσις ♂, **Διαρκῆς ὑφεσις** ♀

‘Ο **Ζυγός** μπαίνει στὸν φθόγγο **Δι** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Γα** καὶ **Πα** μὲ δίεση.

Τὸ **κλιτὸν** μπαίνει στὸν φθόγγο **Δι** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Γα** καὶ **Βου** μὲ δίεση.

‘Η **σπάθη** μπαίνει στὸν φθόγγο **Κε** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Ζω** μὲ ὑφεση καὶ ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Δι** μὲ δίεση.

‘Η **διαρκῆς δίεσις** μπαίνει στὸν φθόγγο **Γα** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Βου** μὲ δίεση καὶ

‘Η **διαρκῆς ὑφεσις** μπαίνει στὸν φθόγγο **Κε** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Ζω** μὲ ὑφεση.

‘Η ἐνέργεια τῶν χροῶν παύει ὅταν μπῇ ἡ ἀνάλογη φθορά.

‘Οταν οἱ χρόες μποῦν σὲ ἄλλο φθόγγο ἐνεργοῦν ἀνάλογα.

Σημείωση: Στὰ παληὰ θεωρητικά, οἱ τρεῖς χρόες ἀπαντοῦν μὲ τὰ Ἀραβοπερσικὰ ὄνόματα **μουσταἄρ** ἢ **μουστάρ**, **νισαμπούρ** ἢ **νισαπούρ** καὶ **χισάρ** ἢ **χιγισάρ** ἀντιστοίχως.

ΠΕΡΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Σύστημα είναι ἡ προσωρινὴ ἢ μόνιμη μετάθεση τῆς βάσεως ἐνὸς ἥχου δξύτερα ἢ βαρύτερα.

‘Υπάρχουν 4 συστήματα· τὸ **δχτάχορδο**, τὸ **πεντάχορδο**, τὸ **τετράχορδο** καὶ τὸ **τρίχορδο**.

Τὸ **δχτάχορδο**, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ **διαπασῶν** ἢ **ἐπταφωνία**,

χρησιμοποιεῖ ὁ πλάγιος τοῦ Δ' ἐκ τοῦ Νη καὶ ὁ διατονικὸς βαρὺς ἐκ τοῦ Ζω, μεταθέτοντας τὶς βάσεις τους ἐπτὰ φωνές.

Τὸ πεντάχορδο, τὸ ὄποῖον λέγεται καὶ τροχός, ἢ τετραφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ Α' καὶ ὁ πλάγιος τοῦ Β', μεταθέτοντας προσωρινὰ τὶς βάσεις τους πένιε φωνὲς δξύτερα,

Τὸ τετράχορδο, τὸ ὄποῖον λέγεται καὶ τριφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ πλάγιος τοῦ Δ', μεταθέτοντας μόνιμα τὴν βάση του τρεῖς φωνὲς δξύτερα (ἐπὶ τοῦ Γα).

Καὶ τὸ τρίχορδο, τὸ ὄποῖον λέγεται καὶ διφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ Δ', μεταθέτοντας μόνιμα τὴν βάση του δύο φωνὲς βαρύτερα (ἐπὶ τοῦ Βου).

ΠΕΡΙ ΕΛΞΕΩΝ

"Ελξη είναι ἡ ίδιότητα τὴν ὄποιαν ἔχουν ὥρισμένοι φθόγγοι νὰ πλησιάζουν πρὸς τοὺς ἅμεσα δξυτέρους ἢ βαρυτέρους των. Ἡ ελξη παρουσιάζεται περισσότερο στοὺς διατονικοὺς ἥχους καὶ μάλιστα στοὺς μεσαίους φθόγγους τῶν τετραχόρδων τους. Οἱ ἀκρινοὶ κατὰ κανόνα παραμένουν σταθεροί.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

'Ιδιώματα είναι οἱ ίδιορρυθμίες, οἱ ὄποιες παρουσιάζονται σὲ έναν ἥχο. Π.χ. ὁ Β' ἥχος, ὅταν ἡ μελωδία του κατεβαίνῃ ἀπὸ τὸν Διώς τὸν Πα, χρησιμοποιεῖ διαστήματα διατονικά. "Οπως καὶ ὁ πλάγιος τοῦ Β', ὅταν ἡ μελωδία του ἀνεβαίνῃ ἀπὸ τὸν Διώς τὸν ΝΗ.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ

"Υπάρχουν δύο εἰδη μαρτυριῶν· ἐκεῖνες οἱ ὄποιες σημειώνονται στὴν ἀρχὴ τοῦ μέλους, γιὰ νὰ δηλώσουν τὸν ἥχο καὶ τὴν βάση του (ἀρκτικὲς) καὶ ἐκεῖνες οἱ ὄποιες σημειώνονται κατὰ τὴν διάρκεια καὶ στὸ τέλος, γιὰ νὰ ἐπαληθεύουν τὴν δρθότητα τῆς μουσικῆς ἀναγνώσεως (διάμεσες).

Οἱ ἀρκτικὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕνα εἰδικό (μαρτυρικὸ) σημάδι, τὸν φθόγγο τῆς βάσεως καί, ὅχι σπάνια, τὴν ἀνάλογη φθορά. (Στοὺς χρωματικοὺς ἥχους η ὑπαρξη τῆς φθορᾶς είναι ὑποχρεωτική). Οἱ διά-

μεσες ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου καὶ ἔνα σήμαδι κάτω ἀπὸ αὐτὸ (μαρτυρικό). Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς εἰναι κοινὲς στοὺς διατονικοὺς καὶ ἐναρμόνιους ἥχους καὶ διαφορετικές στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς χρωματικούς. Στὴν δξεῖα διαπασῶν τὰ γράμματα παίρνουν μιὰ δξεῖα πάνω δεξιὰ εἰς δὲ τὴν βαρεῖα γράφονται κάτω ἀπὸ τὰ μαρτυρικὰ σημάδια.

Διατονικές

Χρωματικές Πλ. Β' πολύ συχνά συναντούμε ...

Χρωματικές Β' ..

ΗΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ανήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Πα.

· Απήχημα τὸ $\frac{\pi}{q}$ $\frac{\overline{b}}{\overline{a}}$ $\frac{\overline{c}}{\overline{e}}$

Κλίμακα διατονική κατά τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Πα.

Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
10	8	12	12	10	8	12	
π' η	ξ χ	ν η	δ η	κ η	ζ χ	ν η	π' η

**Βαρὺ
τετράχορδο**

Μείζων
ιαζευκτικός

ΟΞÙ
τετράχορδο

η κατὰ τὸν **τροχὸ** μὲ βασικὸ πεντάχορδο **Πα—Κε** ἀνεβαίνοντας καὶ **Κε—Πα** κατεβαίνοντας.

Βαρὺ πεντάχορδο					Βασικὸ πεντάχορδο					΄Οξὺ πεντάχορδο					
♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	♩	
10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	
Κε πα φ	Bou	Γα	Δι	Κε πα φ	Bou	Γα	Δι	Κε πα φ	Bou	Γα	Δι	Κε πα φ	Bou	Γα	Δι

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὸ εἱρμολογικό, πα, δι, στὸ στιχηραρικὸ πα, γα καὶ στὸ παπαδικὸ πα, γα, δι, κε.

Καταλήξεις· στὸ εἱρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς στοὺς γα, δι, κε, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα. Καμμιὰ φορά, σπάνια, γίνεται σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελής κατάληξη στὸν χαμηλὸ ζω.

Ἄρκτικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

΄Ηχος Πα

Διάμεσες μαρτυρίες, οἱ διατονικὲς κατὰ τὸ διαπασῶν (διάγραμμα Α') ἢ τὸν τροχὸ (διάγραμμα Β').

Φθορὲς μεταχειρίζεται τις διατονικές. Κυρίως δμως αὐτὴν φ γιὰ τὸν πα καὶ αὐτὴν δ φ γιὰ τὸν κε.

Ἐπείσακτα μέλη· τὸ κάθισμα «Τὸν τάφον Σου, Σωτῆρ» καὶ τὰ προσόμοιά του, τὰ δόποια ψέλνονται σὲ Β' ἥχο μὲ βάση τὸν φθόγγο Κε (παραχορδή). Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται:

΄Ηχος Κε

ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιοῦνται οἱ μαρτυρίες τοῦ Β' ἥχου κατὰ παραχορδήν: ...

Ἐλξεις· τὸν φθόγγο Ζω μὲ ὄφεση, ὅταν ἡ μελωδία φθάνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ καὶ τὸν φθόγγο γα μὲ δίεση ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανανεβαίνῃ. **Οταν** ἡ μελωδία, στὸ στιχηραρικὸ μέλος καὶ πρὸ πάντων στὸ παπαδικό, περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν γα χωρὶς νὰ ξεπερνᾶ τὸν δι, θέλει τὸν δι μὲ ὄφεση.

Η ΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Ανήκει στὸ χρωματικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Δι.

Απήχημα τὸ

Κλίμακα τὴν ἀκόλουθη, ἡ ὅποια σχηματίζεται ἀπὸ τὴν διατονικὴ μὲ μονόγραμμη ὑφεση στοὺς φθόγγους πα, κε.

Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Nη
8	14	8	12	8	14	8	

Βαρὺ Μείζων Οξὺ

τετράχορδο Διαζευκτικός τετράχορδο

Δεσπόζοντες φθόγγους· σὲ ὅλα τὰ μέλη βου, δι, ζω.

Καταλήξεις· σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελεῖς στὸν βου, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν δι.

Σημ. Σὲ ὅσα μέλη (είρμολογικὰ καὶ παπαδικὰ) ἀκολουθεῖ τὸν πλάγιο τοῦ Β' ἥχο, ἀκολουθεῖ καὶ τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις του.

Ίδιώματα. Ὄταν ἡ μελωδία κατεβαίνῃ μόνο ὡς τὸν πα καὶ ξανανεβαίνῃ δ πα ἐκτελεῖται μὲ μονόγραμμη δίεση, ὅπότε τὸ ἄκουσμα γίνεται καθαρὰ διατονικό, γι' αὐτὸ καὶ τὶς περισσότερες φορὲς σημειώνεται μὲ τὴν ἀνάλογη διατονικὴ φθορά.

Ὄταν ἡ μελωδία ἀνεβαίνῃ πάνω ἀπὸ τὸν δέξιν νη ἐκτελεῖ πρῶτα ἔνα μείζονα (διαζευκτικὸ τοῦ ἐπομένου τετραχόρδου) καὶ κατόπιν ἐπαναλαμβάνει τὸ χρωματικὸ τετράχορδο τοῦ Β' ἥχου, ὅπότε μοιάζει μὲ πλάγιο Β'. Ἀνάλογα ἐκτελεῖ Ὄταν κατεβαίνῃ κάτω ἀπὸ τὸν χαμηλὸ νη.

Γα	Δι	Κε	Ζω	Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Nη	Πα	Βου	Γα	Δι
8	14	8	12	8	14	8	12	8	14	8	12	8	14	8	

Ὑποβαρὺ Μείζων Βαρὺ Μείζων Οξὺ Μείζων Υπεροξὺ
τετράχορδο διαζευκτ. τετράχορδο διαζευκτ. τετράχορδο διαζευκτ. τετράχορδο

Ἄρχτικὴ μαρτυρίαειναι ἡ ἀκόλουθη. Ἡχος

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ ἀκόλουθες δύο ποὺ μπαί-

νουν ἐναλλάξ στοὺς φθόγγους **βου**, **δι**, **ζω** κ.λ.π., ἡ πρώτη, **πα**, **γα**, **κε**, **νη**. κ.λ.π.. ἡ δεύτερη.

Φθορὲς οἱ ἀκόλουθες δύο **θ** **φ** ποὺ βασικὰ ἀνήκουν ἡ πρώτη στὴν ἀρχὴν τοῦ τετραχόρδου καὶ ἡ δεύτερη στὸ τέλος. Οἱ ἕδιες φθορὲς μπαίνουν ἐναλλάξ καὶ στοὺς ὑπόλοιπους φθόγγους παιρνοντας συγχρόνως καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου γιὰ νὰ μὴ δημιουργῆται ἀμφιβολία.

π.χ. **θ** **φ** κ.λ.π.

Ἐπείσακτα μέλη. Ὄλα τὰ είρμολογικὰ (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ **Θοῦ** **Κύριε**, τὰ ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα καὶ ἔξαποστειλάρια), ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ σύντομα στιχηραρικὰ (ἀργὴ δοξολογία Ἰακώβου) καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ παπαδικά, τὰ δόποια ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἥχο, μὲ βάση τὸν φθόγγο **βου** ὡς **πα** στὰ είρμολογικὰ καὶ στιχηραρικὰ καὶ σπανιότερα τὸν **πα**, καὶ τὸν φθόγγο **πα** στὸ παπαδικά. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται

Ἡχος **β** **βου** ἡ **Ἡχος** **π** **πα**

ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιοῦνται οἱ μαρτυρίες τοῦ πλαγίου Β' ἥχου κατὰ παραχορδὴν

β **γ** **δ** **κ** **ζ'** **ν'** **π'** **β'** ἡ φυσικές.

ΗΧΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Ἀνήκει στὸ **ἐναρμόνιο** γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο **Γα**.

Απήχημα τὸ **η** **κε**

Κλίμακα τὴν ἀκόλουθη, ἡ ὅποια σχηματίζεται ἀπὸ τὴν διατονικὴ μὲ μονόγραμμη ὑφεση στὸν φθόγγο **ζω** καὶ ἀπλῇ δίεση στὸν φθόγγο **βου**.

Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη
12	12	6	12	12	12	12	6
ν θ βαρὺ τετράχορδο	π η μείζων διαζευκτικός	β η μείζων διαζευκτικός	η θ μείζων διαζευκτικός	η θ μείζων διαζευκτικός	κ η οξὺ τετράχορδο	ζ' η οξὺ τετράχορδο	γ θ

Δεσπόζοντες φθόγγους· σέ ὅλα τὰ μέλη πα, γα, κε.

Καταλήξεις σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελεῖς στὸν κε, ἐντελεῖς στὸν πα καὶ τελικὲς στὸν γα.

Αρχικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη Ἡχος η Γα.

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικὲς μὲ μικρὴ διαφορὰ στοὺς φθόγγους ζω, νη (βλ. διάγραμμα)

Φθορὰ ἡ ἀκόλουθη ω ἡ ὅποια ὅπου μπῇ (συνήθως στοὺς φθόγγους Γα, Ζω καὶ ἄνω Βου) ὁρίζει τὸ τέλος τοῦ ἐναρμονίου τετραχόρδου.

Η ΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Ανήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Βου γιὰ τὰ είρμολογικά, Πα γιὰ τὰ στιχηραρικὰ καὶ Δι γιὰ τὰ παπαδικά.

Απήχημα· γιὰ τὰ είρμολογικὰ η λε γε τος γιὰ τὰ στιχηραρικὰ η καὶ γιὰ τὰ παπαδικὰ θ α γι α α

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Βου,

Πα η Δι, ἀνάλογα μὲ τὸ μέλος.

Δεσπόζοντες φθόγγους· βου, δι στὰ είρμολογικά, πα, βου, δι στὰ στιχηραρικὰ καὶ βου, Δι, Ζω στὰ παπαδικά.

Καταλήξεις· στὸ είρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν πα, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν βου· καὶ στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν πα καὶ τελικὲς στὸν βου καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς. εἰς τοὺς νη, βου, ζω, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν δι.

Αρχικὴ μαρτυρία· γιὰ τὰ είρμολογικὰ Ἡχος θ βου γιὰ τὰ στιχηραρικὰ Ἡχος θ πα καὶ γιὰ τὰ παπαδικὰ Ἡχος θ Δι

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικες.

Φθορὲς ἐπίσης οἱ διατονικές.

Ἐπείσακτα μέλη α) Τὸ κάθισμα «Κατεπλάγη Ἰωσὴφ» καὶ τὰ προσόμοιά του, τὰ ὅποια ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἥχο (μέλος νενανώ ἢ παλατινόν) Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται.

Ἡχος $\overset{\Delta}{\text{Δ}}$ Δι, ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιεῖ τὶς μαρτυρίες τοῦ πλαγίου Β' β) Τὰ καθίσματα «Ο ύψωθεὶς» καὶ τὰ προσόμοιά του, «Ταχὺ προκατάλαβε» καὶ τὰ προσόμοιά του καὶ ὅλα τὰ ἀπολυτίκια, τὰ ὅποια ψέλνονται σὲ Β' ἥχο. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται Ἡχος $\overset{\Delta}{\text{Δ}}$ Δι ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιεῖ τὶς μαρτυρίες τοῦ Β'.

Σημ. Ἡ συνήθης τελικὴ κατάληξη στὴν β' περίπτωση, γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν καθαυτό Β' ἥχο καὶ ἀπὸ τὸν ἐπείσακτο πλάγιο Β', παίρνει τὴν ἀκόλουθη τυπικὴ μορφή:

$\overset{\Delta}{\text{Δ}}$ $\overleftarrow{\text{υ}}$ \rightarrow \rightarrow $\overleftarrow{\text{δ}}$ \rightarrow $\overleftarrow{\text{ε}}$
Κυ ρι ε δο ξα Σοι

“**Ελξεις**” τὸν φθόγγο ζω μὲ ὑφεσιη, ὅταν ἡ μελωδία ἀνεβαίνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ· τὸν φθόγγο γα μὲ δίεση, ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανανεβαίνῃ καὶ τὸν φθόγγο πα μὲ δίεση ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτόν καὶ ξανανεβαίνῃ.

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΠΡΩΤΟΥ

Ἀνήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τῶν φθόγγο **Κε** γιὰ τὰ είρμολογικὰ καὶ **Πα** γιὰ τὰ στιχηραρικά καὶ παπαδικά.

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν, μὲ βάση τὸν φθόγγο **Πα**. Ἡ μικτή, μὲ τὸ βαρὺ τετράχορδο διατονικὸ καὶ τὸ ὄξὺ ἐναρμόνιο, στὰ στιχηραρικά καὶ τὰ παπαδικά, καὶ κατὰ τὸ πεντάχορδο, μὲ βάση τὸν φθόγγο **Κε**, στὰ είρμολογικά.

Ἀπήχημα· γιὰ τὰ είρμολογικά. $\overset{\pi}{\text{q}}$ $\overleftarrow{\text{u}}$ $\overleftarrow{\text{e}}$ $\overleftarrow{\text{i}}$ $\overset{k}{\text{q}}$ $\overleftarrow{\text{u}}$ καὶ γιὰ τὰ στιχηραρικά καὶ παπαδικά $\overset{\pi}{\text{q}}$ $\overleftarrow{\text{u}}$

**Δεσπόζοντες φθόγγους· στὸ είρμολογικὸ κε, νη, στὸ στιχηρα-
ρικὸ καὶ παπαδικὸ πα, δι, κε.**

Καταλήξεις στο είρμολογικό άτελεις στὸν νη, ἐντελεῖς καὶ τελικές στὸν κε· στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, κε, ἐντελεῖς στὸν πα, συνήθεις τελικές στὸν δι καὶ ἐντελῶς τελικές στὸν πα καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, κε ἐντελεῖς καὶ τελικές στὸν πα.

Αρκτική μαρτυρία· γιὰ τὰ είρμολογικά Ἡχος ή ḥ-ke, γιὰ τὰ στιχηραρικά καὶ παπαδικά Ἡχος ḥ-ē-pa

Διάμεσες μαρτυρίες οι διατονικές.

Φθορὲς ἐπίσης οἱ διατονικὲς.

Ίδιωματα. Πολλές φορές στὸ ὄξὺ τετράχορδο ὁ φθόγγος Ζω παίρνει τὴν ἐναρμόνια φθορὰ ὡπότε σχηματίζεται κλίμακα μικτή.

"ΕΛΞΕΙΣ· στὸ είρμολογικό, ποὺ δεσπόζει τὸ δέξν τετράχορδο, ὅταν ἡ μελωδία, στὶς συνήθεις τελικὲς καταλήξεις, κατεβαίνη μέχρι τὸν φθόγγο γα καὶ ξανανεβαίνῃ, ἐκτελεῖται μὲ δίεση, ἐνῶ διφθόγγος ζω πάντα φυσικός. Στὸ στιχηραρικὸ καὶ τὸ παπαδικὸ ἰσχύει δ, τι καὶ στὸν πρῶτον ἥχο.

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥ

Ανήκει στὸ χρωματικὸ γένος.

Βάση ᔁχει τὸν φθόγγο πα.

'Απήχημα τὸ π $\frac{c}{l\epsilon}$

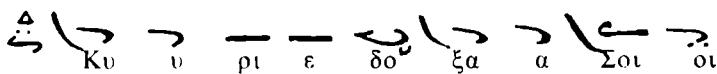
Κλίμακα τήν άκόλουθη, ή όποια σχηματίζεται από τήν διατονική με μονόγραμμη υφεση στους φθόγγους **βου, **ζω** και **τρίγραμμη δί-εση** στους **γα**, **νη**.**

Πα	Βού	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
6	20	4	12	6	20	4	

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὸ είρμολογικὸ πα, δι, στὸ στιχηραρικὸ καὶ παπαδικὸ πα, δι, κε.

Καταλήξεις· στὸ είρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα· στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν κε, συνήθεις τελικὲς στὸν πα καὶ ἐντελῶς τελικὲς στὸν δι καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν κε, τελικὲς στὸν πα καὶ καμμιά φορὰ στὸν δι.

Σημ. Σὲ ὅλα τὰ είρμολογικὰ μέλη (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ, Κύριε» καὶ τὴν Δοξολογία) ψέλνεται μὲ τὴν φθορὰν τοῦ β' ἥχου καὶ ἀκόλουθεῖ τὴν κλίμακα, τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις του, μὲ μόνη διαφορὰ στὴν συνήθη τελικὴ κατάληξη. Ἡ ὁποία, γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν καθαυτὸ Β' ἥχο καὶ τὸν ἐπείσακτο Λ', παιρνει τὴν ἀκόλουθη τυπικὴ μορφή:

Άρχτικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Ἡχος $\pi \rightsquigarrow \pi\alpha$ καὶ στὰ ἐπείσακτα Ἡχος $\pi \rightsquigarrow \pi\alpha$.

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ ἀκόλουθες δύο $\omega \rho$ ποὺ μπαίνουν ἐναλλάξ στοὺς φθόγγους πα, γα, κε, νη κ.λ.π., ἡ πρώτη, βου δι, ζω κ.λ.π., ἡ δεύτερη.

Φθορὲς οἱ ἀκόλουθες δύο $\omega \rho$ ποὺ βασικὰ ἀνήκουν ἡ πρώτη στὴν ἀρχὴ καὶ ἡ δεύτερη στὸ τέλος τοῦ τετραχόρδου. Οἱ ἕιδες φθορὲς μπαίνουν ἐναλλάξ καὶ στοὺς ὑπόλοιπους φθόγγους, παιρνοντας συγχρόνως καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου γιὰ νὰ μὴ δημιουργῆται ἀμφιβολία.

π.χ. $\omega \rho \zeta$ κ.λ. π.

Ίδιώματα· ὅταν ἡ μελωδία στὴν κύρια κλίμακα περιστρέφεται ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους δι — νη βαδίζει μὲ διατονικὰ διαστήματα.

Οταν ἀνεβαίνη πάνω ἀπὸ τὸν δέξιν πα ἐκτελεῖ πρῶτα ἔνα μείζονα (διαζευκτικὸ τοῦ ἐπομένου τετραχόρδου) καὶ κατόπιν ἐπαναλαμβάνει τὸ χρωματικὸ τετράχορδο τοῦ πλαγίου Β'. Ἀνάλογα ἐκτελεῖ καὶ ὅταν κατεβαίνῃ κάτω ἀπὸ τὸν χαμηλὸ πα.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε
6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12
Ύποβαρύ τετράχορδο	Μείζων διαζευκτ.	Βαρύ	Μείζων διαζευκτ.	Οξύ	Μείζων διαζευκτ.	Ύπεροξύ τετράχορδο									

ΤΗΧΟΣ ΒΑΡΥΣ.

Ανήκει στὸ ἐναρμόνιο γένος. Ἐχει δῦμας καὶ μέλη διατονικά.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Γα γιὰ τὰ ἐναρμόνια (είρμολογικά καὶ στιχηραρικά) καὶ τὸν Ζω γιὰ τὰ διατονικά (κυρίως παπαδικά). Σὲ μερικὰ ἐναρμόνια ἔχει βάση τὸν ἐναρμόνιο χαμηλὸ Ζω.

Απήχημα· γιὰ τὰ ἐναρμόνια $\tilde{\eta}$ $\tilde{\epsilon}$ $\tilde{\alpha}$, γιὰ τὰ διατονικὰ $\tilde{\eta}$ $\tilde{\epsilon}$ $\tilde{\alpha}$

Κλίμακα· στὰ μέλη ποὺ ἔχουν βάση τὸν φθόγγο γα, τὴν ἴδια μὲ τὸν τρίτον ήχο, καθώς καὶ στὰ μέλη ποὺ ἔχουν ως βάση τὸν ἐναρμόνιο φθόγγο ζω (μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι σ' αὐτὰ ἀρχίζει κατὰ ἕνα πεντάχορδο χαμηλότερα). Στὰ μέλη ποὺ ἔχουν βάση τὸν φθόγγο ζω διατονικὴ μὲ τὰ ἀνάλογα διαστήματα καὶ χωρίς τετραχορδικὴ διαίρεση.

Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω
8	12	10	8	12	12	10	

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὰ ἐκ τοῦ γα μέλη γα, δι. ζω, στὰ ἐκ τοῦ ζω, ζω, πα, δι.

Καταλήξεις· στὰ ἐκ τοῦ γα ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν πα καὶ τελικὲς στὸν γα. Στὰ ἐκ τοῦ ζω ἀτελεῖς στοὺς πα, δι, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν ζω.

Αρκτικὴ μαρτυρία.

Στὰ ἐκ τοῦ γα ΤΗΧΟΣ $\tilde{\omega}$ Γα

στὰ ἐκ τοῦ ζω ΤΗΧΟΣ $\tilde{\omega}$ ζω

στὰ ἐκ τοῦ ἐναρμονίου ζω ΤΗΧΟΣ $\tilde{\omega}$ Ζω $\tilde{\eta}$ $\tilde{\alpha}$ $\tilde{\omega}$ Ζω

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικές.

Φθορές· στὰ ἐκ τοῦ γα ϑ γιὰ τοὺς φθόγγους γα, ζω, καὶ ἄνω βου καὶ στὰ ἐκ τοῦ ζω διατονικὰ ξ γιὰ τὸν φθόγγο ζω.

Ἐλξεις· Στὰ ἐκ τοῦ ζω διατονικὰ οἱ φθόγγοι γα, κε παίρνουν δίεση ἀνεβαίνοντας καὶ ὁ φθόγγος βου ὑφεση ὅταν ἡ μελωδία φθάνῃ ώς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ.

ΤΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΥ

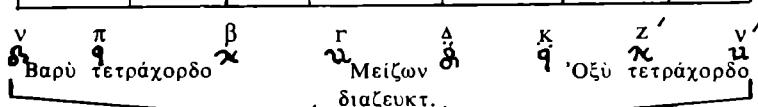
Ἀνήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Νη. Σὲ μερικὰ είρμολογικὰ (ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα καὶ πρὸ πάντων είρμον) καὶ ἐλάχιστα στιχηρα-ρικὰ (Θεόδης Κύριος τοῦ Ἀκαθίστου, Ἀλληλούϊα, Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος, Ὄτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταὶ τῆς Μ. Ἐβδομάδος) βάση ἔχει τὸν φθόγγο Γα (βλ. σύστημα).

Απήχημα τὸ γ ζ κ

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Νη,

Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη
12	10	8	12	12	10	8	12

ἢ κατὰ τριφωνίαν μὲ βασικὸ τετράχορδο νη—γα ἀνεβαίνοντας καὶ γα—νη κατεβαίνοντας

Βαρύ τετράχορδο				Βασικὸ τετράχορδο				'Οξύ τετράχορδο			
v	π	β	γ	δ	ε	κ	ζ'	ν'	π'	β'	γ
δι	πα	βου	γα	δι	πα	βου	κα	πα	βου	γα	Νη

Γα πα βου γα πα βου κα πα βου γα Νη

Δεσπόζοντες φθόγγους· σὲ ὅλα τὰ μέλη νη, βου, δι· στὰ κατὰ τριφωνίαν γα, δι, ζω.

Καταλήξεις· σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελεῖς στοὺς βου, δι, ἐντελεῖς

καὶ τελικὲς στὸν νη. (Καμπιὰ φορά, σπάνια, στὰ είρμολογικὰ μέλη, ἡ τελικὴ κατάληξη γίνεται στὸν βου). Στὰ κατὰ τριφωνίαν ἀτελεῖς στὸν δι ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν γα.

Αρχικὴ μαρτυρία .

γιὰ τὰ ἐκ τοῦ νη Ἡχος π̄ φ̄ Νη

γιὰ τὰ κατὰ τριφωνίαν Ἡχος π̄ φ̄ Νη ω̄

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικές, κατὰ τὸ διαπασῶν σύστημα (διάγραμμα Α') ἢ τὸ κατὰ τριφωνίαν (διάγραμμα Β').

Φθορὲς οἱ διατονικές.

Ἐλξεις· τὸν φθόγγο ζω μὲ ӯφεση, ὅταν ἡ μελωδία ἀνεβαίνῃ ώς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ καὶ τὸν φθόγγο γα μὲ δίεση, ὅταν κατεβαίνῃ ώς αὐτὸν καὶ ξανανεβαίνῃ.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Τὴν δρθογραφία τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ρυθμίζει, κυρίως, ὁ γραμματικὸς τόνος, ὁ ὥποιος ἀντικαθίσταται ἀπὸ τόνο μουσικὸ.

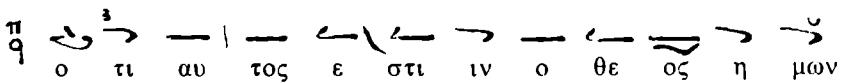
Ἐχουμε τέσσερεις χαρακτῆρες μουσικοῦ τόνου· δύο κυρίους καὶ δύο καταχρηστικούς. Κύριοι εἰναι ἡ βαρεῖα \ καὶ τὸ ψηφιστὸν — καταχρηστικοὶ ἡ πεταστή ↗ καὶ τὸ δλίγον —

Μὲ αὐτοὺς τοὺς τέσσερεις χαρακτῆρες τόνου σχηματίζονται οἱ τέσσερεις βασικοὶ κανόνες τῆς δρθογραφίας.

Κανὼν Α' (Βαρεῖα)

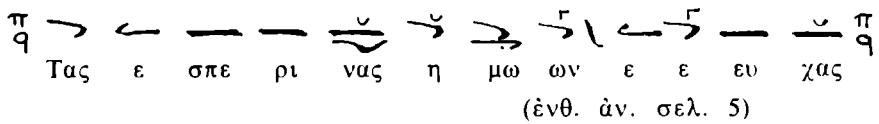
Ἡ βαρεῖα μπαίνει μπροστὰ ἀπὸ ἔναν ὥποιονδήποτε χαρακτῆρα ποσότητος (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κεντήματα), ὅταν μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ἀκολουθῇ κατιών χαρακτῆρας μὲ τὴν ἴδια συλλαβὴν ἰσόχρονος (παρ. 1 α-β) ἢ ἐτερόχρονος (παρ. 2 α-β). Στὴν πρώτη περίπτωση (ἰσόχρονη) ὁ κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονικὴ μονάδα ἢ μισὴ (περίπτωση γοργοῦ)· στὴν δεύτερη (ἐτερόχρονη) ὁ πρῶτος μία ἢ μισὴ καὶ ὁ δεύτερος μεγαλύτερη (ποτὲ τὸ ἀντίθετο).

1a. Παράδειγμα μὲ ἰσόχρονη κατάβαση, στὴν ὥποια κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονικὴ μονάδα·

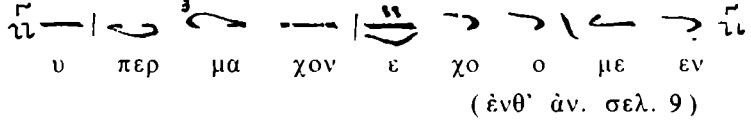
(Αναστασιματάριον Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἔκδοσις ζ', σελ. 396, Κων) πολις 1863). *

1β. Παράδειγμα μὲ ίσόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποια κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μισή χρονική μονάδα (περίπτωση γοργοῦ).

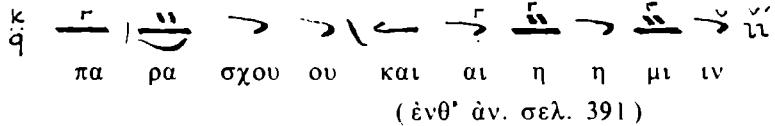
(ἐνθ' ἀν. σελ. 5)

2α. Παράδειγμα μὲ ἑτερόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονική μονάδα καὶ ὁ δεύτερος δύο.

(ἐνθ' ἀν. σελ. 9)

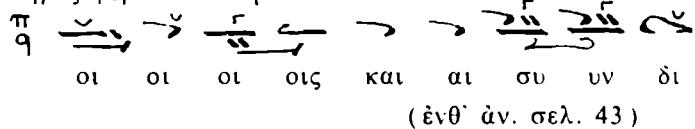
2β. Παράδειγμα μὲ ἑτερόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἀξίζει μισή χρονική μονάδα καὶ ὁ δεύτερος μιάμιση.

(ἐνθ' ἀν. σελ. 391)

Σημείωση 1. "Οταν οἱ δύο χαρακτῆρες ἔχουν **κλάσμα** (περίπτωση ίσόχρονη) 1 ἡ ὁ πρῶτος **κλάσμα** καὶ ὁ δεύτερος **διπλῆ** ἢ **τριπλῆ** (περίπτωση ἑτερόχρονη) 2 δὲν μπαίνει **θαρεῖα** ἀλλὰ **δμαλὸν**

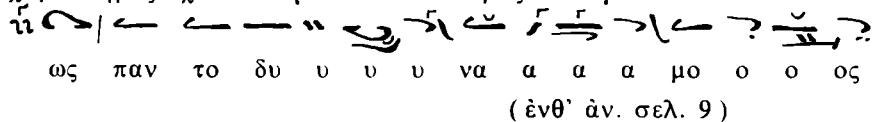
1) Παράδειγμα μὲ περίπτωση ίσόχρονη, στὴν ὅποια καὶ οἱ δύο χαρακτῆρες φέρουν **κλάσμα**.

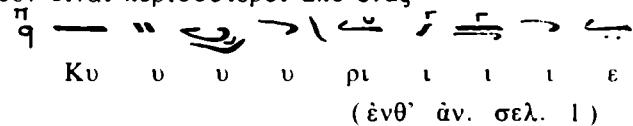
(ἐνθ' ἀν. σελ. 43)

* Τὰ παραδείγματα ὅλα σχεδὸν ἀπὸ τὸ Ἀναστασιματάριον Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ποὺ εἶναι τὸ ποιὸ γνώριμο βιβλίο ἀκόμα καὶ στὸν ἀρχάριο μαθητὴ, καὶ ίδιαιτερα ἀπὸ τὸν Α' ἥχο (ἀργὸ καὶ σύντομο), ποὺ εἶναι ὁ ποιὸ οἰκεῖος.

2) Παράδειγμα μὲ περίπτωση ἑτερόχρονη, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἔχει **κλάσμα** καὶ ὁ δεύτερος **διπλῆ**.

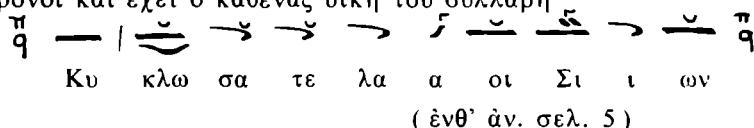
Σημείωση 2. Ἡ βαρεῖα μπαίνει καὶ στὴν ἀκόλουθη τυπική μορφὴ καταλήξεως, στὴν ὅποιαν οἱ κατιόντες χαρακτῆρες, ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν εἶναι περισσότεροι ἀπὸ ἕνας:

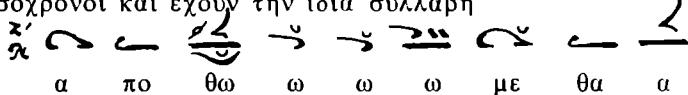
Κανών Β' (Ψηφιστὸν)

Τὸ **Ψηφιστὸν** μπαίνει σὲ ἔναν ὅποιονδήποτε χαρακτῆρα ποσότητος (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **ὑπορροὴν**), ὅταν ἀκολουθοῦν πολλοὶ κατιόντες χαρακτῆρες, ἴσοχρονοι ὡς πρὸς αὐτὸν ὄλοι, (παρ. 1 α-β) ἢ τοὺλάχιστον ὁ πρῶτος, (παρ. 2 α-β) ἄσχετα ἂν ἔχουν τὴν ἴδια ἢ διαφορετικὴ συλλαβὴ.

1α. Παράδειγμα στὸ ὅποῖον οἱ κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ὄλοι ἴσοχρονοι καὶ ἔχει ὁ καθένας δική του συλλαβὴ.

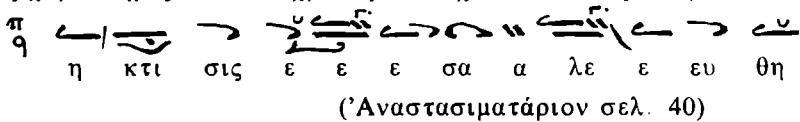

1β. Παράδειγμα στὸ ὅποῖον οἱ κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ὄλοι ἴσοχρονοι καὶ ἔχουν τὴν ἴδια συλλαβὴ

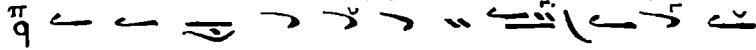

(Ἐγκόλπιον Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἐκδ. β', τόμ. Γ', σελ. 57, Κων)πολις 1894).

2α. Παράδειγμα στὸ ὅποῖον μόνον ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ἴσοχρονος καὶ ἔχει ὁ καθένας δική του συλλαβὴ.

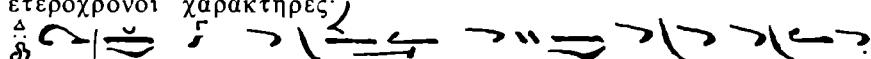
2β. Παράδειγμα στὸ ὁποῖον μόνο ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ἵσοχρονος καὶ φέρουν οἱ δύο πρῶτοι τὴν ἴδια συλλαβή·

το σω τη η ρι ο ον πα α α θος

(ἐνθ' ἀν. σελ. 39)

Σημείωση 1. Τὸ ψηφιστὸν μπαίνει καὶ στὴν ἀκόλουθη τυπικὴ μορφὴ καταλήξεως, στὴν ὁποίᾳ τὸ ἀκολουθοῦν πολλοὶ ἑτερόχρονοι χαρακτῆρες·

ει σα α κου σο ον μου Κυ υ ρι ι ε ε

(ἐνθ' ἀν. σελ. 146)

Σημείωση 2. Οἱ κατιόντες χαρακτῆρες (**ἀπόστροφος, ἔλαφρὸν κλπ.**), ὅταν πρόκειται νὰ πάρουν ψηφιστὸν θέλουν ἀνάμεσα τὸ δλίγον·

Και προ σκυ νη η η σα α αν τες α αυ τον

(ἐνθ' ἀν. σελ. 43)

Κ α ν ḥ ν Γ' (Πεταστὴ)

Ἡ πεταστὴ μπαίνει εἴτε μόνη της, εἴτε κάτω ἀπό ἔναν ὁποιονδή- ποτε χαρακτῆρα ποσότητος (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ **κεντήματα**), ὅταν ἀκολουθῇ ἔνας κατιών χαρακτῆρα ἵσοχρονος καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ (παρ. 1) ἢ ὅταν ἀκολουθῇ ἔνας ἢ πολλοὶ κατιόντες ἑτερόχρονοι μὲ τὴν ἴδια ἢ διαφορετικὴ συλλαβὴ (παρ. 2, 3)

1. Παράδειγμα μὲ ἔνα κατιόντα χαρακτῆρα ἵσοχρονο καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ

Κυ ρι ε ε κε κρα ξα προς σε ει σα κου σον μου

(ἐνθ' ἀν. σελ. 395)

2. Παράδειγμα μὲ ἔνα κατιόντα χαρακτῆρα ἑτερόχρονο καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ·

π | ← → = ↗ ←
 ως α γα θος και φι (ἐνθ' ἀν. σελ. 7)

3. Παράδειγμα μὲ πολλοὺς κατιόντες χαρακτῆρες ἑτερόχρονους καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβή·

π | ↘ ↑ → | = ↗ → ↘
 προ σδε ξαι α γι ι ε (ἐνθ' ἀν. σελ. 5)

(Κανών Δ' ('Ολίγον))

Τὸ δλίγον μπαίνει ώς χαρακτῆρας τόνου δταν ἀκολουθῇ ισότητα.

ε̄ βι βι βι βε ε̄ βι βεμ

(Κρηπὶς Θ. Φωκαέως σελ. 76, Ἀθῆναι, 1893)

Συμπληρωματικοὶ κανόνες

Ἄπὸ τοὺς ἄλλους χαρακτῆρες·

Τὸ **κλάσμα** μπαίνει σὲ δλους τοὺς χαρακτῆρες ποσότητος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ **κεντήματα** καὶ τὴν **ύπορροή**.

Ἡ **ἀπλῆ** μόνη της μόνο στὴν **ἀπόστροφο** καὶ τὴν **ύπορροή**, μὲ **ἀντικένωμα** σὲ δλους ἐκτὸς ἀπὸ τὰ **κεντήματα**.

Ἡ **διπλῆ**, **τριπλῆ**, **κλπ.** σὲ δλους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **πεταστή** καὶ τὰ **κεντήματα**. Τὸ **γοργό**, **δίγοργο**, **κλπ.** σὲ δλους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **πεταστή**.

Οἱ **φθορές** καὶ οἱ **χρόες** σὲ δλους, ἀπὸ πάνω ἢ ἀπὸ κάτω κατὰ τὴν **περίσταση**.

Τὰ σημεῖα **ἄλλοιώσεως** (διέσεις, **ύφέσεις**) σὲ δλους ἐκτὸς ἀπὸ τὸ **ἴσον**.